

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1138

מסכת פסחים קי"ג-קיי"ט ♦ תרומות ט', ב' - ט', ז'

בס"ד, א' ניסן תשפ"א

השבוע בגליון

- ♦ מדוע צריך לאכול מרור בשיעור כזית?
- ♦ חולה שאינו מסוגל לאכול כזית
- ♦ חתימת הברכה ב"מעריבת"
- ♦ הברקה גאונית מבית מדרשו של המהרש"ם

- ♦ השתתפות בסעודת ברית - חובה?
- ♦ בעל ברית שהזמין אנשים רבים
- ♦ זרוע צלוייה בליל הסדר
- ♦ שילוב הזרוע והביצה:

בשורה לקוראי הגליון!
ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם
להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

חצי חצי

דברים נאים ובעלי תוכן, שמענו מתלמיד חכם אשר רוח בו, לרגל חג הפסח, והרי הם לפניכם.

ההתחלה היתה קשה, אפילו מתישה. בכפר קטן, אי שם, בפאתי מדינה שאיש אינו זוכר את שמה, החלו לבעבע בקרבו שאיפות כבירות להוכיח לעיני כל את כושר יצירתו.

בעודו פעוט בן ארבע, היתה אמו מציגה לגאוה את כלי העץ הקטנים שפיסל באמנות מעוררת השתאות, ומעודדת אותו להמשיך בדרכו. למען האמת הוא לא היה זקוק לעידוד. היה זה כל עולמו ואת מירב מאמציו ואת מיטב כשרונותיו השקיע בפיתוח תחביבו.

חלפו שנים. ידיו האמונות ייצרו כל דבר שרק היה מעלה בדמיונו. לבקשת ראש הכפר הוא צייר בית כפרי על קיר חלק, עיטרו בעשבי פרא, יונים מקננות וארובה מעלת עשן, ועל דלת הבית הציב שלט: "מוזיאון - הכניסה חופשית".

לאחר שתיירים אחדים חבטו את ראשם כהוגן בקיר הציור, ראש הכפר הציב שומר מיוחד, שהתריע בתיירים הסקרנים, רגע לפני שביקשו להניח את ידם על הידית המצויירת ולהרכין את ראשם כדי לעבור תחת הפתח הנמוך המצוייר.

שמעו של האומן המופלא התפשט והלך, ולא רחקו הימים עד שקיבל הצעה מאת מוזיאון מפורסם

דף קיג/ב אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה

השתתפות בסעודת ברית - חובה?

הלומד את גמרתנו עשוי למצוא את עצמו משתתף בסעודות מצווה רבות, אלא אם כן יתוודע לדברי הפוסקים המובאים במאמר זה, המפרשים את גמרתנו.

הגמרא מביאה, כי יש אומרים, ש"מי שאין מיסב בחבורה של מצוה", הרי הוא "מנודה לשמים"! מהי חבורה של מצווה זו? הרשב"ם ובעלי התוספות מבארים על אתר (קיד/א ד"ה "ואין מיסב"): "היינו סעודת מילה... וסעודת נישואין בת תלמיד חכם, ובת כהן לכהן". בעלי התוספות מוסיפים ומסייגים את הנידוי לסעודת מצווה שמשתתפים בה בני אדם מהוגנים.

דברים אלה נפסקו להלכה על ידי הרמ"א (יו"ד סי' רס"ה סעי' י"ב): "וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה, הוי כמנודה לשמים. ודוקא שנמצאו שם בני אדם מהוגנים, אבל אם נמצאו בני אדם שאינם מהוגנים, אין צריך לאכול שם" [אולם ראה "אוצר הברית" פ"ג סי' י"ז הערה י', והגהות ר"מ טייטלבוים על יו"ד שם, הובא באוצר הברית שם הערה ט', שיש סוברים, כי ברייתא זו אינה להלכה, לפי שהיא נאמרה על ידי "יש אומרים"]. לפיכך, רבים וטובים מקפידים, שלא להזמין את חבריהם לסעודת ברית, אלא מודיעים כי ביום פלוני תערך מצוות ברית מילה. או אז, גם הנוכח בברית המילה ואינו משתתף בסעודה - אינו מנודה, שהרי אין כוונת הגמרא שכל אדם היודע על קיומה של סעודת ברית מילה - יאופץ להשתתף בה, אלא מי אשר הוזמן לסעודה זו ונמנע מכך.

ההבדל בין סעודת נישואין לסעודת מילה: פסיקתו של הרמ"א דורשת ביאור והסבר; מדוע פסק חלק מן הברייתא בלבד? כלומר, הרמ"א אינו פוסק כן לגבי סעודת נישואין, כי אם לגבי סעודת מילה, אף על פי שבעלי התוספות מציינים את שתי הסעודות כמקשה אחת! ובכן, הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (ש"ת "אגרות משה" או"ח ח"ב סי' צ"ה) מבאר, כי סיבת ההשתתפות בסעודת מילה שונה מסיבת ההשתתפות בסעודת נישואין. בעוד בסעודת מילה קיימת מצווה להשתתף כדי לייקר ולהגדיל את מצוותו של בעל הברית, שכלל שאנשים רבים משתתפים במעמד, מצוותו חשובה יותר, הרי שבסעודת נישואין ההשתתפות נועדה כדי שהמשתתף יקיים את המצווה לשמח חתן וכלה.

מעתה, דווקא במצוות מילה, הגדולה והחשובה, פסק הרמ"א כהיש אומרים שבגמרתנו, שהמתעלם מקריאתו של חבירו להגדיל את מצוותו החשובה, הרי הוא מנודה לשמים. ברם, המנעות ממצוות שמחת חתן וכלה, כמוה כהמנעות מקיום מצוות אחרות, ואין כל עילה שיהא מנודה לשמים [ועיי"ש באג"מ, שאכן מדברי הגר"א בביאורו משמע, שאינו מחלק בכך].

צעילוי נשמת

מרת **חווה לאה זיטמן** ז"ל
ב"ר שאול חיים ז"ל
נלב"ע כ"ט אדר תשמ"ב
תנצב"ה
הונצחה ע"י שלמה זיטמן שיחי

צעילוי נשמת

הר"ר **שלמה זלמן פורוש** ז"ל
ב"ר יהושע מרדכי ז"ל נלב"ע ח' בשבט
ומרת **שרה פורוש** ע"ה
ב"ר אברהם ישראל ז"ל נלב"ע ד' בניסן
תנצב"ה
הונצחו ע"י ידידיו הר"ר **שאל יצחק פניגטיין** ומשפ' שיחי - בני ברק

צעילוי נשמת

הר"ר **אברהם חיים המלסדורף** ז"ל
ב"ר ברוך ז"ל
נלב"ע ר"ח ניסן תשס"ז
תנצב"ה
הונצח ע"י
משפחות **המלסדורף וליפסקר** שיחי

לעילוי נשמת

הר"ר **חיים צבי פסקוביץ** ז"ל ב"ר זאב דב ז"ל
והצדקת **ריינה גולדה** ע"ה נלב"ע ג' בניסן תשנ"ט **תנצב"ה**
הונצחו ע"י משפחת **פסקוביץ** שיחי

נעבור עתה לשאלה מעשית.

בעל ברית שהזמין אנשים רבים: בעל ברית, בהתרגשותו כי רבה שכה, כי אין להזמין לסעודת ברית, והזמין בפה מלא את קרוביו ומיודעיו, שכניו וחביריו וכל מכריו. החובה על כולם להשתתף בסעודת הברית? הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר זצ"ל (שו"ת "שבט הלוי" ח"ח סי' ר"ז) כותב, כי הטרוד בטרדת מצווה אחרת, או שתורתו אומנתו, אינו כלול בדברי גמרתנו, ואינו מחוייב להשתתף בברית. זאת ועוד, יש שכתבו, שהעוסק במלאכה כדי לפרנס את אנשי ביתו, אינו חייב ללכת לסעודת ברית המילה ("ברית אבות" סי' י"ג אות י"א בשם "יד אליהו").

בספר "כורת הברית" (ס"ק ט"ז) מוסיף, כי יתכן שרק מי שנמצא בעת קיום מצוות המילה, חייב להשתתף בסעודה, אם הוזמן אליה. זאת ועוד, יתכן שדברי גמרתנו נסובים רק על הנמצא במקום בעת עריכת הסעודה ונמנע מלהשתתף בה. כמו כן, יתכן שאם אין זקוקים לו כדי להשלים מניין משתתפים בסעודה, אין חובה עליו להשתתף בה (וכן צידד גם ב"פיה ללב" סי' רס"ה אות כ"ב).

דף קיד/א ושני תבשילין

זרוע צלוייה בליל הסדר

בליל הסדר נוהגים להביא אל השולחן זרוע וביצה. מתחילה קבעו חכמים (לקמן קיד/א), כי יש להציב שני תבשילים מיוחדים על שולחן ליל הסדר, אשר יסמלו את העדרם של קרבן הפסח וקרבן חגיגה. הטור והשולחן ערוך (או"ח סי' תע"ג) פוסקים הלכה זו ומוסיפים: "ונהגו בבשר וביצה... ושיהיה צלי על גחלים והביצה תהיה מבושלת". הרמ"א מוסיף, "והוא הדין בצלוייה".

שילוב הזרוע והביצה: מקור מנהג הבאת בשר וביצה דווקא, כפי שכתב הכלבו (סי' נ) בשם הירושלמי, ששני המאכלים מסמלים יחד את יציאתנו ממצרים בזרוע נטויה. "ביצה" בארמית היא "בעיאת", וכך נוצר השילוב הבא: "**בעה** רחמנא למפרק יתנא **בזרעא** מרממא". כלומר, **רצה** הקב"ה להוציאנו **בזרוע** נטויה (ועיין עוד משנה ברורה שם).

כאמור, נהגו לצלות את הזרוע המובאת אל שולחן ליל הסדר, זכר לקרבן הפסח אשר נאכל צלוי, אך מפני כך אין אוכלים את הזרוע בליל הסדר.

שהנה, במשנה (לעיל נג/א) מבואר, כי היו מקומות שנמנעו מאכילת בשר צלוי בליל הסדר. את טעמם מבארת הגמרא בכך, שאכילת בשר צלוי בליל הסדר נראית כאכילת קרבן פסח מחוץ לירושלים, מאחר שקרבן פסח נאכל צלוי בלבד. המשנה מבהירה כי אנשי אותו מקום שנהגו כן, לעולם חייבים לנהוג כך. אכן, בתפוצות אשכנז נהגו להימנע מאכילת צלי בליל הסדר, כפי שכתב הטור (או"ח סי' תע"ו): "ואשכנז מקום שנהגו שלא לאכול צלי הוא", וכך כתב לאחר שנים המגן אברהם (שם ס"ק א) בשם הלבוש. הפוסקים אף הוסיפו, כי גם במקומות שבהם לא נהגו להימנע מאכילת צלי בליל הסדר, יש להחמיר באכילת הזרוע הצלוייה, מפני שהיא מובאת אל השולחן יחד עם המצה והמרור זכר לקרבן הפסח (שו"ת מהר"ו סי' קצ"ג ועוד).

ראוי לציין, כי בחומרה זו, שלא לאכול בשר צלוי בליל הסדר, אנו מחמירים אף בדברים שאינם ראויים לקרבן פסח! וכל אכילה שיש בה זיקה מסויימת לצורת קרבן פסח - נאסרה, מפני החשש שלא ייראה כאוכל קדשים בחוץ.

לפיכך, אף על פי שקרבן הפסח קרב מכבש או עז בן שנתו בלבד, אנו איננו אוכלים צלי מכל בשר הטעון שחיטה, אם בהמה ואם עוף (שולחן ערוך או"ח סי' תע"ו סעי' ב).

הפוסקים מוסיפים, כי אפילו בשר שנצלה שלא על גבי גחלים או על גבי האש, אלא "צלי קדר", היינו, בשר שנצלה בלא מים או משקה אחר, ומתבשל במוהל היוצא ממנו - אסור גם כן מפני מראית העין. גם בשר שבישלוהו ואחר כך צלוהו - אסור. אולם, בשר שנצלה ואחר כך בושל, מותר לאכול בליל פסח (ראה משנה ברורה שם ס"ק א).

דף קיד/ב על אכילת מרור ואכיל

מדוע צריך לאכול מרור בשיעור כזית?

בליל הסדר אנו אוכלים מצה בשיעור "כזית", וגם מרור בשיעור "כזית".

חולה שאינו מסוגל לאכול כזית: שאלו נשאל בעל אבני נזר זצ"ל (שו"ת או"ח סי' שפ"ג), לגבי יהודי חולה שבלייל הסדר אין באפשרותו לאכול כזית מרור כנדרש, האם באכילת כמות קטנה של מרור הוא מקיים מצווה כל שהיא, או שאין כל טעם באכילתו.

הרא"ש - כזית מפני הברכה!: ובכן, מאחורי שאלה תמימה זו מסתתר דיון מעניין וייחודי: מה המקור לכך שיש צורך לאכול מרור בשיעור כזית? ראש וראשון למתייחסים לדיון זה הוא הרא"ש בסוגייתנו (סי' כ"ה) החורץ: "משום דמברך על אכילת מרור, צריך שיאכל כזית, שאין אכילה בפחות מכזית". לכאורה, מדברי הרא"ש עולה בעליל, כי התורה לא ציוותה על אכילת מרור בשיעור כזית, ורק מפני הברכה שתקנו חכמים, לברך "על אכילת מרור", יש לאכול כזית, לצורך הברכה.

אכן, כך הסיק בדבריו בעל תרומת הדשן (ח"ב סי' רמ"ה), והאחרונים מבארים, כי לדעת הרא"ש, שונה מצוות אכילת מרור, לפי שלא הורתה התורה בפירוש לגבי מרור בלשון "אכילה", אלא צירפה את מצוות אכילת מרור לאכילת קרבן פסח - "על מצות ומרורים יאכלוהו" [ועיי' בחידושי הגר"ח הלוי זצ"ל על הש"ס, סי' מ"ב].

לאמנות בעיר הגדולה, להציג בו את אחת מיצירותיו.

לשם כך התיישב מידענו ליצור יצירה חדשה, שלא היתה כמותה. רטט של התרגשות חלף באצבעותיו, שרידיו וחושיו נדרכו ונמתחו, במאמץ עליון שהציב לעצמו לייצר את הדבר הטוב ביותר שנעשה אי פעם על ידי בן אנוש.

המשה חודשים וארבעה ימים ארכה המלאכה. הוא הסתגר בחדר עבודתו מאחורי וילונות מוגפים, כדי שאיש לא יחשוף את מלאכתו בטרם השלמתה, ולילות כימים היה עובד לבדו, ללא עוזרים, כדי להשלים את יצירתו.

בול עץ ענק הלך והפך תחת איזמליו, סכיניו ומשחזיו, לבעל חיים גדל גוף. עם הזמן עוטר בעל החיים בזנב מרשים, עיניים ברוקות, אוזניים מוטות לשמיעת קול מרוחק, ופה פעור להשמעת נאקה.

פעם אחת התגנבה אשתו לבית הנמלאכה, שקרנותה לא נתנה לה מנוח, וכמעט שנמלטה משם בחוסר נשימה. מולה ניצב סוס חי, בעל רעמה סבוכה, רגליים אציליות ומבט זועם, שעמד להתפרץ לעברה. אלמלי היתה מכירה בכישוריו המיוחדים של בעלה, לא היתה מעלה על דעתה כי לפניה בול עץ.

הובלת סוס העץ מן הכפר אל העיר הגדולה, היתה משימה בפני עצמה. ארגז מיוחד, הוולם את מידותיו של הסוס, נבנה כדי להובילו, ולא נחה דעתו של האומן, עד אשר ריפדו את דפנות הארגז במיני משי וצמר, כדי שלא ישרט ולא ידהה ולא ישתפשף הצבע החום-בוהק של יצירתו האהובה.

הגיע היום הגדול.

יצירת המופת הוצבה במרכז אולם הכניסה. צידו האחד של חבל עבה נכרך סביב צוואר הסוס וצידו השני חווק בכבלי ברזל אל יתד פלדה שנועץ בקרקע. עם שחר התיישב האומן בפנית החדר, נרגש ונפעם, מצפה להתבונן מן הצד במבקרים הרבים הצפויים להתאסף סביב יצירתו, ולצפות בכניסה המשתאות נוכח יצירת האומנות.

אפס

המבקר הראשון, אב צעיר עם שני ילדים, הפשיל את וילון הכניסה, אחז בשני ילדיו והולכים במרוצת במהירות סביבות הסוס, פנימה, אל יתר אגפי המוזיאון. תגובות המבקרים הנוספים נחלקו לשניים. יש מהם שהביטו בסוס בשיעמום-מה, ובעיני חלק מהם הבליה ניצוץ של הפתעה. איש לא התקרב לבחון את הסוס, אף אדם לא רכן כדי לבדוק אם גם פנים נחיריו נצבעו בצבע החום, ואף ילד לא ניסה להכניס את ידו בין שיניו הצחורות של הסוס.

האכזבה היתה מרה, קשה ומתסכלת.

באישון ליל שב האומן אל המוזיאון, ולאחר שהתחנן בפני השומר כי יאות להכניסו אל המוזיאון, עמד מידוענו ליד סוס האהוב, ליטף את גבו ושח בינו לבין עצמו, כי זה הדבר הנכון לעשותו. סכין חדה כתער נשלפה מכיס מקטורנו, ובעוד עינינו נוטפות דמעות, פילס חריץ דק באמצע הסוס. החריץ העמיק והלך תחת סכיניו, עד אשר הסוס נחצה לשניים! עתה עמדו שני חלקי הסוס במרחק מה זה מזה, כך שניכר היה כי שני חלקים המה.

הוא לא שב לביתו. אחוז ציפיה רוטטת המתין בפינתו.

השחר עלה.

קרני שמש צהובות האירו את שני פלחי הסוס ופילחו את לבו. נפשו לא היתה מסוגלת לקבל את שראו עיניו. הסוס האהוב חצוי לשניים.

לא חלפו שעות רבות ואת הגשות העצב דחקו והניסו תחושות גאוה וסיפוק שמעולם לא חווה. אנשים מכל הגילים פערו עיניים בצורות שונות, התכופפו, רכנו, הביטו, מיששו, סקרו, בדקו, סובבו, השמיעו קריאות התפעלות. הלכו וחזרו מלאים התרגשות כבראשונה.

יצירת מופת, סיכמו הכל.

אותו עיניים שאך אתמול חלפו ליד אותו הסוס ולא הנידו לעברו עפעף, אותן רגליים שאך אמש צעדו סמוך ליצירת הפלא, ולא הסבו את עקביהן

בעל שאגת אריה תמה ביותר על דברי הרא"ש, איך יתכן לומר שאפשר לקיים את מצוות אכילת מרור בפחות משיעור כזית, והוא תומך את שאלתו בהוכחות ובראיות מוצקות.

על תמיהותיו של השאגת אריה מגיב החתם סופר זצ"ל (שו"ת אורח סי' ק"מ) בהבנה חדשנית בדברי הרא"ש. ודאי הוא כי גם לדעת הרא"ש חובה לאכול שיעור כזית, כדי לקיים את מצוות אכילת מרור. ברם, בפני הרא"ש ניצבה וגם עמדה השאלה הבאה: מצוות אכילת מרור אינה כתובה בתורה כמצווה בפני עצמה, אלא בתוך ציווי אכילת מצה וקרבת פסח הוסיפה התורה כי יש לאכול גם מרור: "ואכלו את הבשר בלילה הזה, צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו" (שמות יב/ח) - פסח ראשון; "על מצות ומרורים יאכלוהו" (במדבר ט/יא) - פסח שני. נמצא, שאף שהפסוק נוקט בלשון "אכילה", אין בידינו הוכחה לכך שכוונתו גם לאכילת המרור, לפי שהפסוק נסוב על אכילת המצה וקרבת הפסח, ואגב כך הוא מצווה על אכילת מרור. אמנם, לימדונו חכמים, כי לגבי דינים שונים הוקשו מצוות אכילת מצה וקרבת פסח למצוות אכילת מרור, אך חכמים לא פירשו אם היקש זה כולל גם את שיעור האכילה, לאמר, שמאכילת פסח ומצה למדנו גם כי יש לאכול מרור בשיעור כזית.

הברכה מוכיחה על שיעור כזית: מאחר שאין לנו יכולים ללמוד היקש מדעתנו, כי אם מה שפירשו לנו חכמים את שקיבלו מרבותיהם, איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה, נאלץ הרא"ש למצוא סיוע והוכחה מתקנת חכמים, כי ההיקש כולל את שיעור המרור שיש לאכול. כלומר, מן העובדה שחכמים תקנו לברך "על אכילת מרור", הרי לנו, שמצוות אכילת מרור היא בשיעור "כזית", שאם לא כן, לא היו חכמים מתקנים ברכה על מצווה שאינה מוגדרת בתורה כ"אכילה", כמבואר לעיל, שרק אכילת כזית נחשבת אכילה (ועיי' רש"י כאן בסוגייתנו שכתב מעין הדברים הללו).

נמצא, איפוא, כי ההבנה הפשוטה בדברי הרא"ש היא, וכן הבינו רוב האחרונים, ששיעור כזית באכילת מרור נקבע על ידי חכמים, כדי שיהיה אפשר לברך על המצווה. ואילו לדעת החתם סופר, העובדה שחכמים תקנו ברכה על אכילת מרור מהווה הוכחה, כי מן התורה חובה לאכול כזית מרור. נשוב עתה לאותו יהודי חולה, אשר שאל את האבני נזר אם יש עניין לאכול פחות מכזית. ובכן, האבני נזר נקט בהבנת דברי הרא"ש כפשוטם: בעת שהמרור נאכל כמצוות התורה, עם קרבן הפסח, אין צורך בשיעור כזית, לפי שעיקר המצווה היא אכילת קרבן הפסח, אליו נלווה המרור. עתה, תקנו חכמים "זכר" למרור, בשיעור כזית - מפני שכאשר המרור נאכל לבדו, תקנו חכמים שיעור כזית, שהוא שיעור אכילה לדבר הנאכל בפני עצמו. ברם, אם יהודי זה אינו יכול לאכול כזית, לפחות יאכל "זכר", כפי שאכלו את המרור עם קרבן הפסח [ועיי' ש"ע עוד לגבי חצי שיעור במצה. ראוי לציין, כי דיון זה הוא גם לגבי שיעור כזית מרור בכורך. אולם להלכה נפסק, במשנה ברורה סי' תע"ה ס"ק ט"ז, שבכורך צריך כזית מרור וכזית מצה].

דף קי"ז/ב ק"ש והלל גאל ישראל

חתימת הברכה ב"מערבית"

שאלה מעניינת מביא הט"ז (סי' ס"ו ס"ק ו') בשם "רופא אחד זקן מהר"ר שלמה שהלך בסוף ימיו לארץ ישראל".

יש להניח שרבים לא שמעו מימיהם על נוסח הברכה "ברוך אתה ה' מלך צור ישראל וגואלו", אך בקהילות אשכנז נהוג היה לומר ברכה זו ב"מערבית". "מערבית" הם פיוטים שנאמרו במועדים בתפילת ערבית בין הברכות, ובתוך הפיוטים נשנו נוסחאות הברכות עצמן. כך ניתן לראות במחזור לפסח, שבועות וסוכות, כי נוסח ברכת "גאל ישראל" בתפילת ערבית הוא, "ברוך אתה ה' מלך צור ישראל וגואלו".

אותו רופא ישיש שאל את המהר"ם מלובלין זצ"ל, שחי לפני למעלה משלוש מאות שנה, ומפורסם בביאוריו על הש"ס, כי נוסח זה אינו הולם את הנאמר בסוגייתנו.

בגמרתנו מבואר כי בברכות שלאחר קריאת שמע, שחרית וערבית, אומרים "גָּאֵל יִשְׂרָאֵל", בלשון עבר, ובתוך תפילת העמידה מברכים "גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל" בלשון הווה. הגמרא מסבירה כי גאל ישראל היא ברכה על העבר, ואילו בתפילת העמידה מבקשים רחמים ומתפללים לגאולה שתבוא.

מאחר שמבואר בגמרא כי בקריאת שמע יש לומר גאל בלשון עבר, כיצד זה ב"מערבית" חותמים "מלך ישראל וגואלו" בלשון הווה?

שאלה גדולה זו הציב גם הט"ז לחמיו, הב"ח, ול"עוד הרבה רבנים" - אולם לא המהר"ם, לא הב"ח, ולא אותם רבנים מצאו לה מענה. אכן, הב"ח (אורח שם אות ה') הגיה ותיקן, כנראה בעקבות הערת חתנו, כי יש לומר "צור ישראל וגָּאֵלו" בלשון עבר (ועיי' בפמ"ג משי"ז אות ו' שדן בהגהה זו שלכאורה היא מגרעת והופכת את המילה מהווה לעתיד).

ישובים רבים נאמרו לקושיה זו. הט"ז (שם) כותב, כי אין כוונת גמרתנו שבקריאת שמע אין לומר 'גואל' כי אם 'גאל' דווקא, אלא רק שבתפילת העמידה יש לומר 'גואל' בלבד ולא 'גאל'. הסיבה לדבר היא, שלשון הווה יכולה להתפרש גם על העבר וגם על העתיד, אך לשון עבר אינה מתפרשת על לשון הווה כלל (עיי' ראיותיו).

המגן אברהם (ריש סי' רל"ו) כתב חילוק מעניין: יש לחלק בין ברכת 'גאל ישראל' שבשחרית לברכת 'גאל ישראל' שבערבית. דברי הגמרא נסובים על הברכה שבשחרית, בה מזכירים ומשבחים על אודות גאולת מצרים, אבל בברכת 'אמת ואמונה' שבערב, מתפללים ומזכירים גם את הגאולה העתידה, כמבואר ברש"י בברכות (יב/א ד"ה שנאמר), ולכן אין כל מניעה לומר שם 'גואל ישראל' (ועיי' א"ד ופרישה ומח"ש בנוגע לדברי המג"א הללו).

לעברו - עתה היו הומות ורוגשות כיונים סביב מלאכת האומנות שנגלתה לפניך. פלא, הלא כן?!

כלל וכלל לא. כך הוא טבע האדם. בתחילה היתה יצירת האומנות טובה מיד, אמיתית מיד, עד כי נראית היתה כסוס רגיל... עתה, לכשנחצתה לשניים, הבחינו מיד כי יצירה היא ולא סוס "רגיל". **למען** האמת, אותו אדם המסוגל להתפעל עד אין קץ מבול עץ שפוסל לצורת סוס, מדוע זה אינו עומד השכם והערב ליד האחו, כדי להביט בסוסים צוהלים, המסוגלים לבטוש ברגליהם ולהעלות קצף בנחיריהם? **ההרגל** אין תשובה אחרת. פעם דלקו המון אנשים נשים וטף אחרי המכונית הראשונה שנגלתה לעיניהם, והיום אנשים סותמים את אפם בחלוף לידם מכונית מעלת עשן. ההרגל.

כאשר יצאו אבותינו ממצרים, ממ"ט שערי טומאה, בקע להם הקדוש ברוך הוא את הים, כדי שיעברו בתוכו בחרבה.

דרכים רבות למקום להציל את אהוביו. הן יכול היה להקפיד את ים סוף, או לייבשו כליל, או לזמן להם צי ענק של אוניות שיוכילם בבטחה, או... אך הקדוש ברוך הוא קרע את הים.

בשעה שעברו בני ישראל בתוך הים, הוענקה להם הזדמנות נדירה להתפעל מן הבריאה. את הים ראו הכל כבר לפני כן, אך ההתפעלות נמוגה ונעלמה מגיל צעיר. עתה, נחצה הים לפנייהם לשניים. מחזה מדהים. הם פסעו בתוך הים, משני עבריהם חומות אדירות של מים והבינו אל נכון "מה רבו מעשיך ה'". הבריאה עצמה מוכיחה על קיומו של הבורא, מציאותו וגדלותו.

תכונה זו הושרשה והוטבעה בחיי אומנתו, שאין להניח להרגל להכהות את החושים ולמתן את הרגשות.

בכל בוקר קמים יהודים ברחבי העולם, ומודים לקדוש ברוך הוא על שנתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. הם מברכים על אותם תרנגולים, בני בניהם של התרנגולים שנבראו בבריאת העולם, ששכלם להבחין בין יום ובין לילה ניתן להם לפני אלפי שנים, ובכל זאת, כל יום מחדש, להתפעל, להתרגש, להודות ולברך.

על אחת כמה וכמה, כאשר יהודים לומדים את התורה הקדושה, אופפת אותם בכל יום תחושת התחדשות והתרגשות, על אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף קי"ג/א שלושה מנוחלי העולם הבא... דמשייר מקידושא לאבדלתא

לשייר מקדושת השבת

בלמברג היה יהודי אחד שהיה נודר ביד רחבה בעת עלייתו לתורה בשבת, ברם במוצאי שבת, כאשר בא השמש לגבות, לא נתן כלום.

לכן, אמר הרב, אמרו חז"ל שהמשייר מקידוש להבדלה בן עולם הבא הוא. הכוונה שהוא משייר לעצמו מההתעלות שבאה לו בשבת גם לאחריה; שלא כיהודי זה שבצאת השבת הרי הוא יורד עשר מעלות אחורנית...

דף קי"ג/א מקידושא לאבדלתא

קידוש והבדלה

אמר רבי חיים מואלזין:

הנודע ביהודה, בהגותו דגול מרבבה (סי סו) לשולחן ערוך, כתב, שכאשר אומרים "צור ישראל וגואלו", מתפרש ודאי צור ישראל לשון הווה ועבר, וכמותו גם 'גואלו' הסמוך לו.
 על אף ביאורים אלה (וראה עוד "בכור שור" בסוגייתנו), כתב השערי תשובה (סי ס"ו ס"ק ה; והובאו דבריו במשנה ברורה שם, ס"ק ל"א): "ומכל מקום, מפני קושיה זו, נהגו אנשי מעלה לומר גם במערבית גאל ישראל".

דף קיח/ב נחל קישון יאה לי ערב

הברקה גאונית מבית מדרשו של המהרש"ם

הפריצים ושרי הממלכות מימים עברו, משמשים למכביר כנשואי סיפורים ומעשיות לרוב. התמזל מזלו של שר רוס, שבעקבות בקשתו הנחיל המהר"ם לעולם את אחת מתשובותיו ההלכתיות היותר מרתקות.
 מעשה שהיה כך היה.

בקשת ההלוואה: השר דנן, שאיש מטיל יראה היה, פנה בתמימות מעושה לאחד ממכריו היהודים, ראובן שמו, וביקש ממנו הלוואה על סך אלף רובל, סכום עצום. הלה רתת מעצם הרעיון שיהא עליו להתעסק עם השר הנכבד, לכשיגיע מועד הפרעון, ומאידך, לא עלה על דעתו להשיבו ריקם, ולפיכך פנה אף הוא בתמימות ליהודי אחר ושאלו, אם יש את נפשו להלוות סך כסף לשר הנודע.

היהודי התחלחל מן המחשבה על כך, מה לו ולצרה זו. אך ראובן התחנן בפניו ואף הצהיר, "הנני ערב על חוב זה". הסכים היהודי והלווה את כספו לשר, בסמכו על "דידו", אשר נטל על עצמו ערבות לחוב.

בהגיע מועד הפירעון, פנה המלווה אל ראובן וביקש לממש את הערבות, אך הפתעה מרה ציפתה לו. ראובן טען, הן יודע הנך, כי יש "ערב", ויש "ערב קבלן". ל"ערב קבלן" ניתן לגשת גם אם לא פנו כלל אל הלווה כדי לגבות את החוב, ואילו לערב רגיל ניתן לגשת, רק לאחר שמוצו אפשרויות הגבייה מן המלווה. אני, הוסיף ראובן, לא קיבלתי על עצמי להיות ערב קבלן, אלא אמרתי שאני "ערב" ותו לא. גש, איפוא, תחילה אל הפריץ, נסה לגבות ממנו את חובך, ואם לא תצלח דרכך, אממש את ערבותי, בהן צדק. כנגדו טען המלווה, הן וודאי התכוונת שתהא ערב קבלן, שאם לא כן, מה תועלת לי בערבותך, אם איני מעיז לגשת אל הפריץ. אך ראובן נותר במריו - תחילה גש אל הפריץ.

המלווה לא העיז לגשת אל הפריץ, אך הוא פנה אל רב עירו "הארחוב", אשר הריץ את המקרה אל המהרש"ם. המהרש"ם, נודע בידעותיו המופלגות בתורה, ובכשרו לדלות מרגליות נסתרות מתוך הגמרא, כפי שהעיד הרידב"ז.

הביטו, השיב להם המהרש"ם מבראזן זצ"ל (שו"ת ח"ב סי' קנ"ח), על מה שכתב המהרש"א בסוגייתנו.

גמרתנו עוסקת במשא ומתן, כביכול, שנערך בין ים סוף לבין הקדוש ברוך הוא. איננו נכנסים במאמר זה לפירוש העמוק העומד מאחורי דין ודברים זה, הנראה כסתרי תורה, אלא להוכיח ההלכתית שהעלה ממנו המהרש"ם.

גמרתנו אומרת על הפסוק (תהילים ק"ז) "וימרו על ים סוף", שים סוף התבקש לפלוט את גופות המצרים שטבעו בו בקריעת ים סוף, כדי להוכיח לישראל שאוייביהם המבעיתים טבעו ומתו, אך הים סירב בטענו: "כלום יש עבד שנותן לו רבו מתנה, וחוזר ונטל ממנו?". השיבו הקב"ה, שיחזיר לו פי אחד ומחצה ממה שנטל ממנו. שאלו ים סוף, "כלום יש עבד שתובע את רבו?", הרי אתבייש לתבוע פרעוני. השיבו הקב"ה, שנחל קישון יאה **ערב** על ההבטחה, והסכים ים סוף ופלט את גופות המצרים.

הגמרא אינה מבארת, איזה סוג ערבות הוטלה על נחל קישון, ולכאורה, כל עוד לא הודגש, כי הוא "ערב קבלן", הרי הוא ערב רגיל, ואם כן עולה מאליה השאלה, מה הועילה לים ערבותו של נחל קישון? הן הים ביקש להמנע מלהלוות, מפני שאינו מסוגל לתבוע את רבו, וגם עתה, אין הוא רשאי לפנות אל הערב הרגיל, בטרם תבע את לווהו?

המהרש"א עומד על כך וכותב, שבאופן זה, גם המקבל על עצמו ערבות סתם, ללא שמפרש שיהא ערב קבלן, הרי הוא ערב קבלן! שאם לא כן, אין כל משמעות ותוכן לערבותו. אף במקרה דנן, סיים המהרש"ם, לפנינו הכרעה ברורה של המהרש"א, שערבות הנובעת מן העובדה, שאין המלווה מסוגל לתבוע את הלווה, הרי היא ערבות קבלן, אף שלא פורש כן, וממילא, וודאי טמונה בערבותו של ראובן ערבות קבלן, ועליו לפרוע למלווה את חוב הפריץ.

אם אין היהודים עושים קידוש - "קדושים תהיו" - ומתקדשים ונפרשים מן הגויים, או-אז עורכים הגויים הבדלה - מבדילים הם את היהודים מהם בעל כרחם...

דף קטו/ב צריך לשקועיה בחרוסת משום קפא **להוציא מלבם**

הטבלת המרור בחרוסת, נועדה לבטל את הארס שבמרור. הארס מזיק - והחרוסת מבטלת את השפעתו.

מדוע אם כן, לא תקנו כל השנה, שכאשר אוכלים עשבי מרור - יטבילוהו בחרוסת משום סכנה? השיב על כך תרומת הדשן: סכנת הנזק מן המרור קלושה היא ועל כן, לא היה צורך לתקן כל השנה. אבל בליל הסדר, כשאכילת המרור מצווה היא, חששו חז"ל אפילו לחשש רחוק. שכן, אילו אדם אחד בקצה העולם יסתכן באכילתו, יקומו המוני מקטרגים ויציבועו על המצוות כדבר המביא סכנה לאדם... חז"ל מנעו זאת, על ידי תקנתם: (לקט יושר או"ח חלק א' סי' קנ"ב).

דף קטז/ב מצה על שום שנגאלו...

האכילה - מפני ציווי ה'

בנוסח הגדה של פסח אומרים "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה". אין שואלים "על שום מה אנו אוכלים מצה"; שכן אנו עושים זאת מפני ציווי הקב"ה, שאלתנו היא רק האם יש גם טעם שנוכל לדעת אותו... (חידושי מהר"ם לובלין, בשם חתנו).

דף קיח/א קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף

רמז לקושי המזונות
 בתורה נכתב היתר בישראל ביום טוב לצורך אוכל נפש. בפסוקים העוסקים בשביעי של פסח. מדוע? שאל רבי הערשל מזידיצ'וב.
 - לרמז, השיב, על שאמרו חז"ל קשים מזונותיו כקריעת ים סוף, שהיתה בשביעי של פסח... (אמירה יפה).

לעילוי נשמת
 הר"ר **יוסף נתן טע הפטקה ז"ל**
 ב"ר ישראל צבי ז"ל נלב"ע כ"ט אדר תשע"ב ומרת **דבורה רחל הפטקה ע"ה**
 בת הרב דוד יהודה בנט זצ"ל נלב"ע ו' אייר תשס"א
תנצב"ה
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
 ר' **יצחק גולדשטיין ז"ל**
 ב"ר אברהם ז"ל נלב"ע ו' בניסן תשמ"ה
תנצב"ה
 הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת אמי מורתי
 מרת **פסיה שיינדל (הגר) אפל ע"ה**
 ב"ר שמואל ז"ל נלב"ע ב' בניסן תשנ"ב ולעילוי נשמת מור"ח
 הר"ר **אלתר יוסף מאיר הרשקוביץ ז"ל**
 ב"ר יואל ז"ל נלב"ע ה' בניסן תשל"ז
תנצב"ה
 הונצחו ע"י ע"ד הר"ר שמואל ואסתר אפל שיחיו - ב"ב

לעילוי נשמת
 מרת **שרה שטרנטל ע"ה**
 ב"ר נחום זאב ז"ל נלב"ע ו' בניסן תשמ"ח
תנצב"ה
 הונצחה ע"י בנה הר"ר ברוך מרדכי שטרנטל ומשפחתו שיחיו ר"ג - מונטריאל

לעילוי נשמת
 הר"ר **שאל צבי איינהורן ז"ל**
 ב"ר חיים נפתלי ז"ל נלב"ע ה' בניסן תשס"א
תנצב"ה
 הונצח ע"י בניו ובני משפחותיהם שיחיו

